

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
HENRIK SAUGMANDSGAARD ØE
prezentate la 2 iunie 2016¹

Cauza C-119/15

**Biuro podróży „Partner” Sp. z o.o., Sp. komandytowa w Dąbrowie Górniczej
împotriva
Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów**

[cerere de decizie preliminară formulată de Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny (Curtea de Apel din Varșovia, Secția civilă, Polonia)]

„Trimitere preliminară — Protecția consumatorilor — Directiva 93/13/CE — Directiva 2009/22/CE — Efecte erga omnes ale unei hotărâri judecătorești de constatare a caracterului abuziv al unei clauze din condițiile generale din momentul înscrierii acestei clauze într-un registru public — Sancțiune financiară impusă profesionistului care a utilizat o astfel de clauză sau o clauză echivalentă în condițiile generale fără ca acesta să fi participat la procedura de constatare a caracterului abuziv al clauzei — Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene — Dreptul de a fi ascultat”

I – Introducere

1. O hotărâre judecătorească de constatare a caracterului abuziv al unei clauze care figurează într-un contract încheiat cu consumatorii poate avea, în mod evident, caracter obligatoriu ca precedent judiciar. Cu toate acestea, pot statele membre să atribuie efecte *erga omnes* unei astfel de hotărâri, astfel încât să devină obligatorie pentru profesioniștii care nu au participat la procedură? Aceasta este întrebarea adresată Curții în prezenta cauză.

2. Cererea de decizie preliminară se înscrie în cadrul unui litigiu între un profesionist și autoritățile poloneze în domeniul protecției concurenței și a consumatorilor cu privire la aplicarea unei amenzi acestui profesionist pentru motivul că, în contractele încheiate cu consumatorii, utilizează în condițiile generale clauze considerate echivalente unor clauze declarate anterior abuzive și înscrise, în acest temei, într-un registru public, cu toate că acest profesionist nu a participat la procedura care a condus la constatarea caracterului abuziv al clauzelor care figurează în registru.

3. Instanța de trimitere solicită, în principal, Curții să se pronunțe asupra aspectului dacă, în esență, articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 din Directiva 93/13/CEE² coroborate cu articolele 1 și 2 din Directiva 2009/22/CE³ se opun unei reglementări precum cea în discuție în litigiul cu care este sesizată.

1 — Limba originală: franceza.

2 — Directiva Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).

3 — Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2009 privind acțiunile în incetare în ceea ce privește protecția intereselor consumatorilor (JO 2009, L 110, p. 30).

4. În acest context, se solicită Curții să stabilească, în mod inedit, limitele autonomiei procedurale a statelor membre în cadrul Directivei 93/13 și justul echilibru dintre protecția eficace a consumatorilor împotriva clauzelor abuzive și dreptul profesionistului de a fi ascultat, garantat de articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”).

II – Cadrul juridic

A – Dreptul Uniunii

1. Directiva 93/13

5. Articolul 3 din Directiva 93/13 prevede:

„(1) O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.

(2) Se consideră întotdeauna că o clauză nu s-a negociat individual atunci când a fost redactată în prealabil, iar, din acest motiv, consumatorul nu a avut posibilitatea de a influența conținutul clauzei, în special în cazul unui contract de adeziune.

[...]

În cazul în care orice vânzător sau furnizor pretinde că s-a negociat individual o clauză standard, acestuia îi revine sarcina probei.

(3) Anexa conține o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive.”

6. În ceea ce privește aprecierea caracterului abuziv al unei clauze contractuale, articolul 4 alineatul (1) din această directivă prevede:

„(1) Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.”

7. Articolul 6 alineatul (1) din directiva menționată prevede:

„(1) Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze, în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

8. Articolul 7 din Directiva 93/13 prevede:

„(1) Statele membre se asigură că, în interesul consumatorilor și al concurenților, există mijloace adecvate și eficace pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către vânzători sau furnizori.

(2) Mijloacele menționate la alineatul (1) cuprind dispozițiile în conformitate cu care persoanele sau organizațiile care au, în temeiul legislației interne, un interes legitim în protecția consumatorilor pot introduce o acțiune în justiție sau în fața organismelor administrative competente, în conformitate cu legislația internă în cauză, pentru a obține o decizie care să stabilească dacă clauzele contractuale elaborate pentru a fi utilizate în general sunt abuzive, astfel încât să poată aplica mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea acestor clauze în continuare.

(3) Cu respectarea legislației interne, acțiunile menționate la alineatul (2) pot fi îndreptate, separat sau în ansamblu, împotriva unui număr de vânzători sau furnizori din același sector economic sau împotriva asociațiilor acestora care utilizează sau recomandă utilizarea acelorași clauze contractuale generale sau a unor clauze similare.”

9. Articolul 8 din Directiva 93/13 prevede că statele membre pot adopta sau menține dispoziții mai stricte decât cele prevăzute de această directivă în măsura în care sunt compatibile cu tratatul.

10. Articolul 8a alineatul (1) din Directiva 93/13 are următorul cuprins⁴:

„(1) În cazul în care un stat membru adoptă dispoziții în conformitate cu articolul 8, acesta informează Comisia în legătură cu aceasta, precum și în legătură cu orice modificare ulterioară, în special în cazul în care respectivele dispoziții:

[...]

— conțin liste de termeni contractuali care vor fi considerați neechitabili.”

2. Directiva 2009/22

11. Articolul 1 din Directiva 2009/22, în versiunea în vigoare la data faptelor din litigiul principal, intitulat „Domeniul de aplicare”, prevede:

„(1) Scopul prezentei directive este de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre cu privire la acțiunile în încetare menționate la articolul 2, vizând protejarea intereselor colective ale consumatorilor incluse în directivele enumerate în anexa I, în vederea asigurării unei bune funcționări a pieței interne.

(2) În sensul prezentei directive, o încălcare reprezintă orice act contrar directivelor enumerate în anexa I, astfel cum au fost transpuse în legislația internă a statelor membre, care prejudiciază interesele colective menționate la alineatul (1).”

12. Anexa I la Directiva 2009/22, intitulată „Lista directivelor prevăzute la articolul 1”, menționează Directiva 93/13 la punctul 5.

4 — Articolul 8a nu era încă în vigoare la momentul faptelor din acțiunea principală. Astfel, acest articol a fost introdus prin Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului (JO 2011, L 304, p. 64). Potrivit articolului 28 alineatul (2) din Directiva 2011/83, aceasta se aplică contractelor încheiate după data de 13 iunie 2014.

13. Articolul 2 alineatul (1) din Directiva 2009/22, intitulat „Acțiuni în încetare”, prevede:

„(1) Statele membre desemnează instanțele judecătorești sau autoritățile administrative competente să decidă asupra acțiunilor introduse de entitățile calificate în sensul articolului 3, vizând:

- (a) încetarea sau interzicerea oricărei încălcări, cu toată diligența necesară și, după caz, în cadrul unei proceduri de urgență;
- (b) după caz, măsuri precum publicarea integrală sau parțială a deciziei, într-o formă adecvată, și/sau publicarea unei declarații de rectificare, în vederea eliminării efectelor persistente ale încălcării;
- (c) în măsura în care sistemul juridic al statului membru în cauză permite acest lucru, condamnarea pârâtului găsit vinovat, în cazul neexecutării deciziei în termenul stabilit de instanțele judecătorești sau autoritățile administrative, la plata către stat sau către orice beneficiar desemnat [sau prevăzut în legislația națională] a unei sume fixe pentru fiecare zi de întârziere sau a unei alte sume prevăzute de legislația internă, cu scopul de a se asigura executarea deciziilor.”

B – Dreptul polonez

1. Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor

14. Articolul 24 alineatul 1 și alineatul 2 punctul 1 din Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów (Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor) din 16 februarie 2007 (Dz. U. nr. 50, poziția 331), în versiunea aplicabilă litigiului principal, prevede⁵:

„1. Este interzisă recurgerea la practici care prejudiciază interesele colective ale consumatorilor.

2. Prin practică care prejudiciază interesele colective ale consumatorilor se înțelege orice comportament nelegal al unui profesionist care periclitizează aceste interese, în special:

- 1) utilizarea unor clauze în condițiile generale care au fost înscrise în Registrul clauzelor interzise prevăzut la articolul 479⁴⁵ din Legea din 17 noiembrie 1964 privind Codul de procedură civilă (Dz. U., nr. 43, poziția 296, cu modificările ulterioare).”

15. Articolul 26 alineatul 1 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor prevede:

„1. Atunci când [directorul Oficiului privind Protecția Concurenței și a Consumatorilor] constată o încălcare a interdicției prevăzute la articolul 24, acesta ia o decizie prin care declară că practica respectivă prejudiciază interesele colective ale consumatorilor și dispune încetarea acesteia [...]”

5 — Din decizia de trimitere reiese că articolul 24 alineatul 2 punctul 1 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor este o adaptare a dreptului polonez la Directiva 98/27/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 mai 1998 privind acțiunile în încetare în ceea ce privește protecția intereselor consumatorilor (JO 1998, L 166, p. 51, Ediție specială, 15/vol. 4, p. 217), care a fost abrogată și înlocuită prin Directiva 2009/22 începând din 29 decembrie 2009.

16. Articolul 106 alineatul 1 punctul 4 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor prevede:

„1. [Directorul Oficiului privind Concurența și Protecția Consumatorilor] poate impune profesionistului, printr-o decizie, o amendă al cărei quantum nu poate depăși 10 % din cifra de afaceri realizată în exercițiul financiar anterior anului de impunere a amenzii atunci când, fie și numai în mod involuntar, acest profesionist:

[...]

4) a recurs la o practică care prejudiciază interesele colective ale consumatorilor, în sensul articolului 24.”

2. Codul de procedură civilă

17. Articolul 479⁴² alineatul 1, articolul 479⁴³ și articolul 479⁴⁵ alineatele 1-3 din Ustawa – Kodeks postępowania cywilnego (Legea privind Codul de procedură civilă) din 17 noiembrie 1964 (Dz. U. din 2014, poziția 101), în versiunea aplicabilă litigiului principal (denumit în continuare „Codul de procedură civilă”), prevede⁶:

„Articolul 479⁴²

1. Dacă admite acțiunea, instanța reproduce în dispozitivul hotărârii conținutul clauzelor din condițiile generale declarate nelegale și interzice utilizarea lor.

Articolul 479⁴³

Hotărârea definitivă își produce efectele față de terți din momentul înscrierii clauzelor din condițiile generale declarate nelegale în registrul menționat la articolul 479⁴⁵ alineatul 2.

Articolul 479⁴⁵

1. O copie a hotărârii definitive de admitere a acțiunii este transmisă de instanță [directorului Oficiului privind Protecția Concurenței și a Consumatorilor].

2. [Directorul Oficiului privind Protecția Concurenței și a Consumatorilor] ține, pe baza hotărârilor menționate la alineatul 1, Registrul clauzelor interzise.

3. Registrul prevăzut la alineatul 2 este public.”

III – Situația de fapt și litigiul principal, întrebările preliminare și procedura în fața Curții

18. Prin decizia din 22 noiembrie 2011, directorul Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Oficiul privind Protecția Concurenței și a Consumatorilor, Polonia, denumit în continuare „UOKiK”) a aplicat o amendă de 21 127 de zloți polonezi (PLN) (aproximativ 4 940 de euro) societății HK Zakład Usługowo Handlowy „Partner” Sp. z o.o. (denumită în continuare „HK Partner”), care își desfășura activitatea economică între altele în domeniul serviciilor turistice. Această decizie a fost adoptată în temeiul articolului 24 alineatul 1 și alineatul 2 punctul 1, precum și al articolului 106 alineatul 1 punctul 4 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor, pentru motivul că

6 — Din decizia de trimitere reiese că articolul 479⁴² alineatul 1, articolul 479⁴³ și articolul 479⁴⁵ alineatele (1)-(3) din Codul de procedură civilă au fost introduse în dreptul polonez în scopul transpunerii Directivei 93/13.

HK Partner a utilizat în condițiile generale de vânzare de călătorii clauze considerate echivalente unor clauze anterior declarate nelegale, apoi înscrise în Registrul public al clauzelor abuzive, prevăzut la articolul 479⁴⁵ alineatul 2 din Codul de procedură civilă (denumit în continuare „Registrul clauzelor abuzive”) ⁷.

19. HK Partner a introdus o acțiune împotriva deciziei directorului UOKiK din 22 noiembrie 2011 la Sąd Okręgowy w Warszawie – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Tribunalul Regional din Varșovia – Tribunalul pentru Protecția Concurenței și a Consumatorilor, denumit în continuare „SOKiK”), solicitând anularea acestei decizii și, în subsidiar, reducerea sancțiunii pecuniare. În cursul procedurii de la SOKiK, a avut loc divizarea HK Partner, la finalul căreia reclamanta, societatea Biuro podróży „Partner” Sp. z o.o. (denumită în continuare „Biuro podróży Partner”), a preluat toate drepturile și obligațiile HK Partner legate de activitatea turistică. Prin hotărârea din 19 noiembrie 2013, SOKiK a respins acțiunea achiesând la aprecierea directorului UOKiK cu privire la caracterul echivalent al clauzelor utilizate de HK Partner cu cel al clauzelor care figurează în Registrul clauzelor abuzive.

20. Biuro podróży Partner a formulat apel la Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny (Curtea de Apel din Varșovia, Secția civilă, Polonia), solicitând anularea deciziei din 22 noiembrie 2011 a directorului UOKiK și, cu titlu subsidiar, anularea hotărârii din 19 noiembrie 2013 a SOKiK și trimiterea cauzei spre judecare la tribunal.

21. Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny (Curtea de Apel din Varșovia, Secția civilă), care are îndoileli cu privire la interpretarea dreptului Uniunii, a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) În lumina articolului 6 alineatul (1) și a articolului 7 din [Directiva 93/13] coroborate cu articolele 1 și 2 din [Directiva 2009/22], se poate considera că utilizarea unor clauze în condițiile generale, cu un conținut identic cu cel al clauzelor declarate nelegale printr-o hotărâre judecătorească definitivă și înscrise în Registrul clauzelor interzise, care se referă la un profesionist care nu a participat la procedura finalizată cu înscrierea în Registrul clauzelor interzise, este o acțiune nelegală care, în raport cu dreptul național, reprezintă o practică ce încalcă interesele colective ale consumatorilor și pentru acest motiv justifică aplicarea unei amenzi în cadrul unei proceduri administrative la nivel național?
- 2) În lumina articolului 267 al treilea paragraf din TFUE, o instanță de apel a cărei hotărâre poate fi atacată cu recurs, astfel cum prevede Codul de procedură civilă al Republicii Polonia, este o instanță ale cărei decizii nu sunt supuse unei căi de atac în dreptul național sau Sąd Najwyższy (Curtea Supremă), care are competența de soluționare a recursului, este o astfel de instanță?”

22. Având în vedere jurisprudența clară a Curții cu privire la interpretarea articolului 267 al treilea paragraf TFUE ⁸, a doua întrebare preliminară nu ridică probleme de drept noi. Prin urmare, este necesar să se prezinte concluzii numai cu privire la prima întrebare preliminară, care este singura inedită.

7 — Observăm că termenul „abuziv” nu figurează în reglementarea poloneză, care utilizează mai degrabă termenul „nelegal” (a se vedea punctele 14-17 din prezentele concluzii). Ne permitem totuși să presupunem că cei doi termeni au aceeași semnificație, având în vedere că reglementarea poloneză a fost adaptată la dreptul Uniunii. Clauzele contestate utilizate de HK Partner privesc răspunderea participantului, adică a consumatorului, pentru prejudiciile produse din culpa sa sau a persoanelor aflate în întreținerea sa, cu excluderea răspunderii HK Partner atunci când se produc anumite evenimente, precum nerambursarea valorii serviciilor pe care participantul nu le-a utilizat. Cu titlu de exemplu, una dintre clauzele contestate are următorul cuprins: „[HK Partner] nu rambursează valoarea serviciilor pe care participantul nu le utilizează din motive care îi sunt imputabile.”

8 — A se vedea în special Hotărârea din 4 iunie 2002, Lyckeskog (C-99/00, EU:C:2002:329, punctele 16-19), și Hotărârea din 16 decembrie 2008, Cartesio (C-210/06, EU:C:2008:723, punctele 75-79).

23. Guvernul polonez și Comisia Europeană au depus observații scrise. Guvernul polonez și Comisia au participat la ședința care a avut loc la 9 martie 2016.

IV – Analiză juridică

A – Observații introductive

1. Cu privire la sistemul polonez de protecție a consumatorilor împotriva clauzelor abuzive

24. În prealabil, trebuie să se prezinte într-o oarecare măsură sistemul polonez de protecție a consumatorilor împotriva clauzelor abuzive, care stabilește trei forme de control al clauzelor abuzive, respectiv un control individual, un control *in abstracto* și un control administrativ⁹.

25. Controlul individual se exercită în cazul unor litigii în fața instanțelor de drept comun între consumatori și profesioniști care au ca obiect caracterul abuziv al clauzelor care figurează în contracte specifice. Hotărârea judecătorească cu privire la un control individual nu este obligatorie decât pentru părțile la procedură.

26. Dimpotrivă, controlul *in abstracto* este exercitat de o instanță specializată, respectiv de SOKiK, și este supus unei proceduri specifice, reglementate între altele prin articolul 479⁴² alineatul 1, prin articolul 479⁴³ și prin articolul 479⁴⁵ alineatele 1-3 din Codul de procedură civilă¹⁰. Acest control, care privește exclusiv clauzele care figurează în condițiile generale, are drept obiectiv eliminarea clauzelor care au caracter abuziv. Aprecierea SOKiK are la bază formularea clauzei contestate și este astfel independentă de modul în care această clauză este utilizată în contractele specifice¹¹. SOKiK poate fi sesizat între altele de orice consumator, care este sau nu este obligat în temeiul unui contract, de organizații neguvernamentale care acționează pentru apărarea intereselor consumatorilor, precum și de directorul UOKiK¹².

27. Atunci când, în cadrul controlului *in abstracto*, SOKiK se pronunță asupra caracterului abuziv al unei clauze din condițiile generale, acesta reproduce în dispozitivul hotărârii, în temeiul articolului 479⁴² alineatul 1 din Codul de procedură civilă, conținutul clauzei contestate și interzice utilizarea acesteia. Hotărârea definitivă de admitere a acțiunii se publică ulterior, iar clauza declarată abuzivă se înscrie în Registrul clauzelor abuzive ținut de directorul UOKiK. Potrivit guvernului polonez, atunci când o clauză a fost înscrisă în registru, aceasta nu poate fi rectificată sau radiată din registru.

28. Potrivit guvernului polonez, controlul administrativ este strâns legat de controlul *in abstracto*, deoarece prin acesta se pun în aplicare hotărârile SOKiK. Astfel, cu ocazia controlului administrativ, directorul UOKiK examinează dacă clauza contestată este identică sau echivalentă cu o clauză contractuală înscrisă în Registrul clauzelor abuzive, având în vedere în special conținutul clauzei

9 — Prezentarea următoare a sistemului polonez are la bază informațiile furnizate de instanța de trimitere, completate de guvernul polonez, care nu par a fi contestate. A se vedea, în ceea ce privește sistemul polonez, Trzaskowski, R., *Skutki uznania postanowienia wzorca umowy za niedozwolone i jego wpisu do rejestru w sferze przeciwdziałania praktykom naruszającym zbiorowe interesy konsumentów (art. 24 ust. 2 pkt 1 u.o.k.i.k.) w świetle orzecznictwa Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów*, Prawo w działaniu sprawy cywilne, 20/2014, p. 123. Rezultă că sistemul polonez de protecție a consumatorilor a fost modificat prin Ustawa o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Legea de modificare a Legii privind protecția concurenței și a consumatorilor și alte legi) din 5 august 2015 (Dz. U. 2015, poziția 1634). Această modificare nu a intrat totuși în vigoare decât la 17 aprilie 2016, procedurile deschise anterior acestei date urmând a se desfășura conform normelor preexistente (articolul 8 din lege).

10 — A se vedea punctul 17 din prezentele concluzii.

11 — Potrivit guvernului polonez, SOKiK stabilește, cu ocazia controlului *in abstracto*, „conținutul normativ” al clauzei respective.

12 — Conform articolului 479³⁸ alineatele 1 și 2 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor, controlul *in abstracto* poate fi inițiat și de un mediator regional pentru protecția consumatorilor, precum și, în anumite condiții, de un organism străin înscris pe lista organizațiilor care au dreptul de a introduce în statele membre o acțiune în constatarea caracterului nelegal al clauzelor din condițiile generale, listă publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii.

contestate și efectele acestora pentru consumator. Pentru a exista o echivalență, conținutul clauzelor comparate nu trebuie să fie identic. Este suficient să se constate că clauza contestată corespunde situației clauzei înscrise în acest registru. Profesionistul ale cărui clauze din condițiile generale fac obiectul controlului administrativ nu are, în general, posibilitatea de a contesta caracterul abuziv al clauzei contestate, în circumstanțe speciale, ci numai echivalența acestora cu clauzele deja înscrise în registru.

29. Atunci când directorul UOKiK constată o încălcare a interdicției prevăzute la articolul 24 alineatul 2 punctul 1 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor¹³, acesta dispune prin decizie încetarea practicii care prejudiciază interesele colective ale consumatorilor și, eventual, aplicarea unei amenzi profesionistului, în temeiul articolului 106 alineatul 1 punctul 4 din această lege.

30. Deciziile directorului UOKiK sunt supuse unui control jurisdicțional exercitat de SOKiK ca instanță de prim grad și de Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny (Curtea de Apel din Varșovia, Secția civilă) ca instanță de al doilea grad¹⁴. Din decizia instanței de trimitere reiese că acest control jurisdicțional nu are ca obiect examinarea caracterului abuziv al clauzei contestate, ci doar a echivalenței sale cu alte clauze care figurează în Registrul clauzelor abuzive.

2. Cu privire la conținutul primei întrebări preliminare

31. Din decizia de trimitere reiese că există îndoieli cu privire la interpretarea articolului 24 alineatul 2 punctul 1 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor și a articolului 479⁴³ din Codul de procedură civilă¹⁵, care dau naștere unor divergențe atât în jurisprudență, cât și în doctrină. Potrivit instanței de trimitere, în materie se confruntă două teze.

32. Potrivit primei teze, susținută de directorul UOKiK în cauza principală și întemeiată pe o interpretare literală a articolului 479⁴³ din Codul de procedură civilă, hotărârile pronunțate de SOKiK în cadrul controlului *in abstracto* au efecte *erga omnes* față de orice profesionist din momentul înscrierii lor în Registrul clauzelor abuzive¹⁶ (denumită în continuare „prima teză de interpretare”).

33. Potrivit celei de a doua teze, astfel cum este descrisă de instanța de trimitere și de guvernul polonez, o hotărâre a SOKiK de constatare a caracterului nelegal al unei clauze din condițiile generale nu privește decât clauza concretă vizată de procedură și nu obligă decât părțile din litigiu.

34. Instanța de trimitere consideră că, pentru interpretarea corectă a dispozițiilor naționale în cauză, trebuie să se țină seama de exigențele dreptului Uniunii, ceea ce justifică cererea de decizie preliminară. Mai precis, această instanță se întreabă dacă articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 din Directiva 93/13, precum și articolele 1 și 2 din Directiva 2009/22 se opun reglementării poloneze aplicabile, astfel cum a fost interpretată potrivit primei teze de interpretare, și în special dacă o asemenea interpretare ar fi conformă cu dreptul fundamental al profesionistului de a fi ascultat.

13 — Potrivit modului său de redactare, articolul 24 alineatul 2 punctul 1 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor privește „utilizarea clauzelor din condițiile generale care au fost înscrise în registru”. Potrivit guvernului polonez, din jurisprudența Sąd Najwyższy (Curtea Supremă) și a SOKiK rezultă totuși că, în sensul acestui articol, utilizarea clauzelor „echivalente” este de asemenea considerată a prejudicia interesele colective ale consumatorilor.

14 — De asemenea, este posibil să fie exercitat prin intermediul unui recurs la Sąd Najwyższy (Curtea Supremă).

15 — Instanța de trimitere face, în această privință, trimitere la articolul 479⁴³ alineatul 2. Considerăm totuși evident că este vorba despre o eroare materială, din moment ce respectivul alineat 2 nu figurează nici în expunerea dreptului național furnizată de instanța de trimitere, nici în observațiile guvernului polonez sau ale Comisiei.

16 — În această privință, instanța de trimitere face distincția între efectele „subiective” și „obiective” ale unei hotărâri de constatare a caracterului abuziv al unei clauze contractuale, primul caz vizând faptul că efectele hotărârii se extind asupra unor persoane care nu au fost parte la procedura de la SOKiK, iar al doilea, faptul că hotărârea produce efecte atât în ceea ce privește clauzele identice, cât și clauzele echivalente.

35. Deși nu este de competența Curții, în cadrul unei proceduri introduse în temeiul articolului 267 TFUE, să se pronunțe cu privire la interpretarea prevederilor de drept intern, inclusiv asupra alegerii între două modalități de interpretare, nici asupra compatibilității normelor de drept intern cu prevederile dreptului Uniunii, aceste sarcini revenind exclusiv instanței de trimitere, Curtea, pronunțându-se asupra trimiterii preliminare, este competentă să furnizeze instanței naționale toate elementele de interpretare proprii dreptului Uniunii care să permită acesteia să aprecieze compatibilitatea normelor de drept intern cu reglementarea Uniunii¹⁷.

36. Amintim în această privință că revine instanței de trimitere să facă tot ce ține de competența sa pentru a interpreta normele naționale aplicabile litigiului principal, în măsura posibilului, în raport cu modul de redactare și cu scopul dreptului Uniunii, luând în considerare ansamblul dreptului intern și aplicând metodele de interpretare recunoscute de acesta, pentru a garanta efectivitatea deplină a Directivei 93/13 și pentru a identifica o soluție conformă cu finalitatea urmărită de aceasta¹⁸.

37. În pofida formulării primei întrebări preliminare, considerăm că această întrebare trebuie analizată în lumina Directivei 93/13 în integralitatea sa, ținând seama deopotrivă de cerințele care decurg din cartă, în special din articolul 47, referitor la dreptul de a fi ascultat. Amintim în această privință că, pentru a putea oferi un răspuns util instanței care a adresat o întrebare preliminară, Curtea poate fi pusă în situația de a lua în considerare norme de drept al Uniunii la care instanța națională nu a făcut referire în cuprinsul întrebării sale¹⁹.

38. În consecință, în opinia noastră, este necesar ca întrebarea preliminară să fie interpretată în sensul că urmărește să se stabilească dacă Directiva 93/13 coroborată cu articolele 1 și 2 din Directiva 2009/22 și cu articolul 47 din cartă trebuie interpretată în sensul că se opune unei reglementări naționale care prevede aplicarea unei amenzi unui profesionist care, în contractele încheiate cu consumatorii, utilizează în condițiile generale clauze care sunt considerate echivalente clauzelor deja declarate abuzive și înscrise, în acest temei, într-un registru public, deși acest profesionist nu a participat la procedura care a condus la constatarea caracterului abuziv al clauzelor care figurează în registru.

B – Cu privire la interpretarea Directivei 93/13

1. Observații generale

39. Sistemul de protecție pus în aplicare prin Directiva 93/13 se întemeiază pe ideea că un consumator se găsește într-o situație de inferioritate față de un profesionist în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare²⁰. În această privință, articolele 6 și 7 din această directivă obligă statele membre să asigure „mijloace adecvate și eficiente” pentru a preveni utilizarea în continuare a

17 — A se vedea Hotărârea din 16 iulie 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, punctul 62 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 26 noiembrie 2014, Mascolo și alții (C-22/13, C-61/13-C-63/13 și C-418/13, EU:C:2014:2401, punctele 81 și 83 și jurisprudența citată).

18 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 14 iunie 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, punctul 72 și jurisprudența citată). Având în vedere jurisprudența Sąd Najwyższy (Curtea Supremă), considerăm că instanța de trimitere dispune de o anumită marjă de manevră cu privire la interpretarea dispozițiilor naționale relevante.

19 — A se vedea Hotărârea din 14 iunie 2007, Medipac-Kazantzidis (C-6/05, EU:C:2007:337, punctul 34 și jurisprudența citată).

20 — A se vedea Hotărârea din 14 aprilie 2016, Sales Sinués și Drame Ba (C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:252, punctul 22), și Hotărârea din 29 octombrie 2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, punctele 17 și 19 și jurisprudența citată). Pe această bază, Curtea a decis că instanța națională este obligată să analizeze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale care intră în domeniul de aplicare al acestei directive de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop. A se vedea Hotărârea din 21 aprilie 2016, Radlinger și Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, punctul 62), Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, punctul 35), Hotărârea din 9 noiembrie 2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659, punctul 56), și Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 46). În ceea ce privește întinderea acestei obligații a instanței naționale, a se vedea Hotărârea din 14 iunie 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349), Hotărârea din 18 februarie 2016, Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2016:98), și Hotărârea din 30 mai 2013, Jörös (C-397/11, EU:C:2013:340), precum și Concluziile avocatului general Sharpston prezentate în cauza Radlinger și Radlingerová (C-377/14, EU:C:2015:769) și Concluziile avocatului general Szpunar prezentate în cauza Banco Primus (C-421/14, EU:C:2016:69).

unor clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii²¹ și să stabilească că aceste clauze abuzive nu creează obligații pentru consumator, urmărind, astfel cum a precizat Curtea, „să substituie echilibrul formal pe care îl instituie contractul între drepturile și obligațiile cocontractanților printr-un echilibru real, de natură să restabilească egalitatea dintre aceste părți”²².

40. Nu există nicio îndoială că un regim precum cel prevăzut de reglementarea poloneză este apt să asigure un nivel ridicat de protecție a consumatorilor²³. Prin faptul că se atribuie efecte *erga omnes* hotărârilor pronunțate în cadrul unui control *in abstracto* și că se permite aplicarea unor amenzi substanțiale²⁴ profesioniștilor, un astfel de regim împiedică în mod eficient și rapid utilizarea unor clauze declarate abuzive, precum și a unor clauze similare care au un efect negativ similar pentru consumator. În plus, un astfel de regim împiedică eludarea legislației prin mici modificări, de redactare sau stilistice, ale clauzelor deja interzise²⁵.

41. Astfel cum susține guvernul polonez, Directiva 93/13 nu prevede un anumit model care să fie aplicat de statele membre pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive. Aceasta nici nu precizează efectul juridic al constatării caracterului abuziv al unei clauze contractuale, directiva având la bază principiul autonomiei procedurale a statelor membre. Articolul 6 alineatul (1) din această directivă face astfel trimitere la condițiile stabilite de legislațiile naționale ale statelor membre²⁶, iar articolul 8 din directiva menționată autorizează chiar adoptarea sau menținerea unor dispoziții naționale mai stricte decât cele prevăzute de directivă²⁷. Cu toate acestea, nu rezultă că statele membre se bucură de o libertate absolută pentru a adopta dispoziții mai stricte aplicabile clauzelor abuzive. Astfel cum reiese de la articolul 8 din Directiva 93/13, aceste dispoziții trebuie să fie compatibile cu tratatele.

42. Or, contrar celor susținute de guvernul polonez, considerăm că un regim precum cel preconizat de susținătorii primei teze de interpretare nu este conform cerințelor care decurg din Directiva 93/13, interpretate în lumina cartei. Această concluzie se întemeiază pe considerentele expuse mai jos, care urmăresc să răspundă argumentelor invocate de guvernul polonez și de Comisie.

21 — A se vedea de asemenea considerentele (4) și (21) din Directiva 93/13.

22 — A se vedea Hotărârea din 29 octombrie 2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, punctul 18 și jurisprudența citată), Hotărârea din 21 februarie 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, punctul 20 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 45 și jurisprudența citată). Curtea a constatat și că articolul 6 din Directiva 93/13 trebuie să fie considerat o normă echivalentă normelor naționale care ocupă, în ordinea juridică internă, rangul de norme de ordine publică. A se vedea în această privință Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, punctul 52), și Hotărârea din 30 mai 2013, Asbeek Brusse și de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, punctul 44).

23 — Obiectivul de a asigura un nivel ridicat de protecție a consumatorilor este prevăzut și la articolul 169 alineatul (1) TFUE și la articolul 38 din cartă.

24 — În temeiul articolului 106 alineatul 1 punctul 4 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor, amenzi aplicate pot ajunge până la 10 % din cifra de afaceri a profesionistului în cauză. A se vedea punctul 16 din prezentele concluzii.

25 — Guvernul polonez subliniază că una dintre cele mai mari dificultăți de a preveni aplicarea în continuare a clauzelor abuzive este ușurința difuzării și a reproducerii acestora de către alți profesioniști și reutilizarea lor după „retușări cosmetice”.

26 — A se vedea în această privință Hotărârea din 21 februarie 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, punctul 26). Modalitățile procedurale ale statelor membre trebuie totuși să îndeplinească dubla condiție de a nu fi mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor situații similare supuse dreptului intern (principiul echivalenței) și a de nu face imposibilă în practică sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite consumatorilor de dreptul Uniunii (principiul efectivității). A se vedea Hotărârea din 21 februarie 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, punctul 25), și Hotărârea din 29 octombrie 2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, punctul 24 și jurisprudența citată).

27 — A se vedea de asemenea Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 40), în care Curtea subliniază că sancțiunea nulității unei clauze abuzive, prevăzute la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, nu exclude alte tipuri de sancțiuni adecvate și eficiente prevăzute de legislațiile naționale.

2. Cu privire la aprecierea concretă și individuală a caracterului abuziv

a) Cu privire la articolul 4 alineatul (1) din Directiva 93/13

43. Reiese din cuprinsul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 93/13 că caracterul abuziv al unei clauze care figurează în contractele încheiate cu consumatorii se apreciază „luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde”²⁸.

44. Astfel, în ceea ce privește aprecierea caracterului abuziv, o clauză contractuală nu poate fi izolată de contextul său. Această apreciere nu este, în consecință, una absolută, ci mai degrabă relativă, întrucât depinde de elemente specifice care însoțesc încheierea contractului²⁹, dintre care efectul cumulativ al tuturor clauzelor contractului³⁰.

45. Reiese de asemenea din jurisprudența constantă a Curții că aceasta nu se poate pronunța asupra aplicării criteriilor generale, utilizate de legiuitorul Uniunii pentru a defini noțiunea de clauze abuzive, unei anumite clauze care trebuie examinată în funcție de împrejurările proprii cauzei, apreciere ce revine instanței naționale³¹.

46. O clauză contractuală poate fi astfel considerată abuzivă în anumite împrejurări, însă nu în altele³², în special în funcție de prețul plătit de consumator³³. Aprecierea caracterului abuziv s-ar putea schimba în timp, în funcție de o modificare a legii aplicabile contractului³⁴.

28 — A se vedea de asemenea al cincisprezecelea considerent al Directivei 93/13, potrivit căruia este „necesar să se stabilească, în mod general, criteriile de apreciere a caracterului abuziv al clauzelor contractuale”, precum și al șaisprezecelea, al optsprezecelea și al nouăsprezecelea considerent, care menționează elementele care pot fi luate în considerare în această privință, respectiv între altele cerința bunei-credințe, forța pozițiilor respective de negociere ale părților, natura bunurilor sau a serviciilor, obiectul principal al contractului și raportul calitate/preț.

29 — A se vedea Hotărârea din 21 februarie 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, punctul 41), Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209, punctele 21 și 22), și Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 66).

30 — A se vedea Hotărârea din 21 aprilie 2016, Radlinger și Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, punctul 95).

31 — A se vedea Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209, punctul 22), și Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, punctul 42). Deși Curtea s-a pronunțat, în Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346, punctul 24), în sensul că o clauză redactată în prealabil de un profesionist, prin care se stabilește că instanța competentă să soluționeze toate litigiile care decurg din contract este instanța în a cărei rază teritorială se află sediul social al profesionistului, întrunește toate criteriile pentru a putea fi calificată drept abuzivă în raport cu dispozițiile Directivei 93/13, din jurisprudența ulterioară reiese că în acea cauză era vorba despre o situație cu adevărat excepțională. A se vedea Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209, punctele 22 și 23), în care Curtea a arătat că cauza Océano Grupo Editorial și Salvat Editores privea „o clauză care avantajează exclusiv profesionistul și fără o contraprestație în favoarea consumatorului, punând în discuție, indiferent de tipul contractului, eficacitatea protecției jurisdicționale a drepturilor pe care [Directiva 93/13] le conferă consumatorului. Prin urmare, era posibil să se constate caracterul abuziv al acestei clauze fără a examina toate împrejurările specifice încheierii contractului ori a aprecia avantajele și dezavantajele legate de această clauză în dreptul național aplicabil contractului”.

32 — A se vedea în mod similar Concluziile avocatului general Szpunar prezentate în cauzele conexate Sales Sinués și Drame Ba (C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:15, punctul 72, nota de subsol 46), potrivit cărora „o clauză contractuală poate să nu fie abuzivă în mod abstract, ci numai în anumite împrejurări sau poate să fie potențial abuzivă, dar să fi făcut obiectul, într-o situație concretă, al unei negocieri individuale și, în consecință, să fi obligat consumatorul vizat”.

33 — Subliniem, cu titlu de exemplu, că o clauză care prevede, precum în speță, că o agenție de voiaj nu rambursează valoarea prestațiilor pe care participantul nu le utilizează din motive care îi sunt imputabile acestuia poate fi considerată abuzivă în anumite împrejurări, în special având în vedere prețul ridicat al prestațiilor plătite de consumator. Dimpotrivă, în cazul în care consumatorul a obținut o reducere considerabilă în raport cu valoarea de piață a prestațiilor în cauză, rezultatul aprecierii caracterului abuziv al unei astfel de clauze poate cu ușurință să fie unul diferit. Reiese din al nouăsprezecelea considerent al Directivei 93/13 că raportul calitate/preț, chiar dacă nu face el însuși, în temeiul articolului 4 alineatul (2) din această directivă, obiectul aprecierii caracterului abuziv, poate fi luat în considerare la aprecierea caracterului abuziv al altor clauze.

34 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209, punctul 21). A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Geelhoed prezentate în cauza Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2003:504, punctul 30), care declară că este posibil ca „aceeași categorie de clauze să aibă consecințe juridice diferite în sisteme de drept diferite”.

47. În mod evident, există clauze contractuale vădit inechitabile, ceea ce înlesnește aprecierea care revine instanței naționale în temeiul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 93/13, fără a lipsi totuși această apreciere de caracterul său concret. Astfel de clauze ar fi adesea contrare și normelor imperative din legislațiile naționale în materia protecției consumatorilor sau a contractelor.

48. O hotărâre judecătorească națională prin care se constată, într-un mod general, caracterul abuziv al unei clauze contractuale sau neconformitatea acesteia cu normele imperative ar avea, în mod evident, ca precedent judiciar, efecte indirecte semnificative în privința altor profesioniști care utilizează, în contractele încheiate cu consumatorii, clauze identice sau similare, astfel de profesioniști trebuind desigur să se aștepte la o apreciere similară în cazul unui control jurisdicțional al contractelor acestora. Nu este mai puțin adevărat că aprecierea caracterului abuziv variază de la un contract la altul în funcție de împrejurările specifice și de legislația aplicabilă care însoțesc contractul și clauzele respective.

49. În consecință, un regim care prevede, într-un mod general, stabilirea o dată pentru totdeauna, în cadrul unei proceduri jurisdicționale *in abstracto*, a caracterului abuziv al clauzelor din condițiile generale pare dificil sau chiar imposibil de conciliat cu articolul 4 alineatul (1) din Directiva 93/13, care impune ca aprecierea caracterului abuziv să fie concretă și întemeiată pe împrejurări specifice.

b) Cu privire la lista clauzelor abuzive care figurează în anexa la Directiva 93/13

50. Directiva 93/13 conține, în anexa sa, o listă pe care articolul 3 alineatul (3) din aceasta o califică drept o „listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive”³⁵.

51. Comisia propusese inițial introducerea unei veritabile liste „negre” a clauzelor considerate abuzive în toate împrejurările, iar, ulterior, a unei liste „gri” a clauzelor prezumate abuzive. Aceste abordări nu au beneficiat totuși de susținerea Consiliului Uniunii Europene, care a optat pentru o listă cu caracter pur orientativ³⁶. Curtea a confirmat că „o clauză care figurează în această listă nu trebuie considerată în mod necesar abuzivă și [că], invers, o clauză care nu figurează în listă poate în egală măsură să fie declarată abuzivă”³⁷.

35 — Potrivit celui de al șaptesprezecelea considerent al Directivei 93/13, „domeniul de aplicare al acestor clauze poate fi extins sau restrâns de către statele membre în cadrul legislației lor interne”. A se vedea de asemenea Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 25 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 70).

36 — A se vedea articolul 2 punctul 2 și al doisprezecelea considerent al Propunerii de directivă a Consiliului privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, prezentată de Comisie la 24 iulie 1990 [COM(90) 322 final], propunere reexaminată la 26 ianuarie 1993 cu privire la amendamentul nr. 4 [COM(93) 11 final], Poziția comună a Consiliului din 22 septembrie 1992 și Comunicarea Comisiei din 22 octombrie 1992 către Parlamentul European privind poziția comună a Consiliului [SEC(92) 1944 final – SYN 285], publicate în *Journal of Consumer Policy*, 1992, 15, p. 473-491. În expunerea de motive la propunerea sa reexaminată, Comisia arată că adoptarea unei liste „negre” este, „într-o anumită măsură, necorespunzător adaptată actualei redactări a clauzelor din anexă, având în vedere în special termenii cu caracter discreționar conținuți de numeroase clauze”.

37 — A se vedea Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209, punctul 20), și Hotărârea din 7 mai 2002, Comisia/Suedia (C-478/99, EU:C:2002:281, punctul 20). În aceasta din urmă, referitoare la transpunerea în dreptul suedez a Directivei 93/13, Curtea a hotărât, la punctul 21, că „lista care figurează în anexa la directivă nu urmărește să recunoască consumatorilor drepturi care le depășesc pe cele care decurg din articolele 3-7 din directivă. Aceasta nu modifică cu nimic rezultatul pe care directiva îl urmărește și care se impune, ca atare, statelor membre”. A se vedea de asemenea Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 26), în care Curtea a adăugat că, „[c]hiar dacă caracterul abuziv al unei clauze în litigiu nu poate fi stabilit în mod automat numai pe baza conținutului anexei [...], acesta din urmă constituie totuși un element esențial pe care se poate întemeia aprecierea instanței competente cu privire la caracterul abuziv al acestei clauze”.

52. Alegerea legiuitorului în ceea ce privește caracterul listei demonstrează clar, în opinia noastră, dificultățile întâmpinate în identificarea clauzelor care pot fi abuzive în toate circumstanțele, chiar și în cazul clauzelor precum cele care figurează în această listă, care sunt considerate a fi deosebit de problematice prin prisma dezechilibrului creat în detrimentul consumatorului³⁸. Acest lucru se reflectă și în flexibilitatea pe care o oferă textul listei³⁹.

c) Cu privire la posibilitatea de a adopta liste naționale care conțin clauze abuzive, în temeiul articolului 8 din Directiva 93/13

53. Atunci când, în temeiul articolului 8 din Directiva 93/13, un stat membru „adoptă dispoziții [...] [care] conțin liste de termeni contractuali care vor fi considerați neechitabili”, acesta are, în temeiul articolului 8a alineatul (1) din această directivă, obligația de a informa Comisia⁴⁰. Spre deosebire de lista orientativă care figurează în anexa la această directivă, listele naționale adoptate în temeiul articolului 8 pot avea efect obligatoriu, fie că sunt „negre” sau „gri”⁴¹.

54. Expresia „adoptă dispoziții”, care figurează la articolul 8a alineatul (1) din Directiva 93/13, semnifică totuși, în opinia noastră, că o astfel de listă națională trebuie să fie stabilită pe cale legislativă, respectiv printr-o lege sau prin acte administrative adoptate în temeiul legii. Mecanismul instituit prin articolul 8 și prin articolul 8a alineatul (1) din această directivă implică astfel că legiuitorul formulează cu precizie clauzele interzise sau prezumate abuzive, punând cu atenție în balanță interese diferite și uneori concurente, și că respectivele clauze sunt notificate Comisiei. Subliniem că procedura legislativă, care poate asocia părți interesate, urmărește prin natura sa adoptarea unor norme generale și abstracte.

55. Or, un regim precum cel preconizat de susținătorii primei teze de interpretare abilitază, în fapt, mai curând instanțele naționale decât legiuitorul să stabilească, de la caz la caz, o listă „neagră” pe baza căreia poate fi sancționată utilizarea clauzelor identice sau echivalente. În acest context, clauzele declarate abuzive sunt introduse succesiv în Registrul clauzelor abuzive, care, în realitate, este redactat de profesioniști. Reiese cu claritate că un astfel de regim nu este comparabil cu adoptarea listelor naționale autorizată de articolul 8 din Directiva 93/13.

56. În plus, considerăm că un astfel de regim este dificil de conciliat cu principiul legalității incriminării și a pedepsei, consacrat prin articolul 49 din cartă, care presupune ca legea să definească în mod clar infracțiunile și pedepsele pentru acestea⁴².

38 — În această listă figurează între altele clauze care au ca scop sau ca efect excluderea sau limitarea răspunderii juridice a profesionistului în cazul decesului unui consumator sau al unor vătămări corporale cauzate acestuia, rezultând din acțiunea sau din omisiunea acestui profesionist de a exclude sau de a limita drepturile legale ale consumatorilor în cazul neexecutării ori al executării necorespunzătoare de către profesionist a oricăreia dintre obligațiile contractuale, de a autoriza profesionistul să rezilieze contractul în mod arbitrar atunci când aceeași posibilitate nu este recunoscută consumatorului, de a autoriza profesionistul să modifice unilateral termenii contractului și de a suprima sau a împiedica exercitarea unei acțiuni în justiție sau a căilor de atac de către consumator.

39 — Această listă conține astfel de expresii, precum „necorespunzătoare”, „sumă disproporționat de mare”, „preaviz rezonabil”, „motiv întemeiat”, „termen stabilit [...] excesiv de devreme”, „fără a avea un motiv întemeiat” și „prea ridicat”, care fac posibilă, ba chiar necesară, o apreciere concretă de la caz la caz. A se vedea anexa la Directiva 93/13, punctul 1 literele (b), (e), (g), (h) și (j)-(l).

40 — Amintim că obligația de a informa Comisia, în temeiul articolului 8a din Directiva 93/13, se aplică numai în cazul contractelor încheiate după data de 13 iunie 2014. A se vedea nota de subsol 4 din prezentele concluzii. Propunerea inițială a Comisiei privind Directiva 2011/83 prevedea abrogarea totală a Directivei 93/13 [COM(2008) 614 final] și introducerea, în articolele 34 și 35 din această propunere, atât a unei liste „negre” care să conțină clauze abuzive care să fie considerate abuzive în toate împrejurările, cât și a unei liste „gri” care să conțină clauze care ar fi considerate abuzive cu excepția cazului în care profesionistul demonstrează că acestea nu sunt. Abordarea Comisiei nu a beneficiat totuși de susținerea Consiliului. A se vedea în special modificările propuse în nota de la punctul „A”, elaborată de Secretariatul General al Consiliului la 10 decembrie 2010 [2008/0196(COD)] și Rezoluția legislativă a Parlamentului European din 23 iunie 2011 (JO 2012, C 390, p. 145) de înlocuire a amendamentelor adoptate de Parlamentul European la 24 martie 2011 (JO 2012, C 247, p. 55).

41 — Comisia a afirmat în ședință că unele state membre au uzat de posibilitatea prevăzută la articolul 8 din Directiva 93/13, adoptând liste naționale „negre” sau „gri”.

42 — A se vedea Hotărârea din 31 martie 2011, Aurubis Bulgaria (C-546/09, EU:C:2011:199, punctul 42 și jurisprudența citată), referitoare la aplicarea dobânzilor pentru întârziere referitoare la o datorie suplimentară în materie de taxă pe valoarea adăugată (TVA).

57. Având în vedere numărul semnificativ și în creștere al înscrierilor în Registrul clauzelor abuzive⁴³, acest regim suscită de asemenea îndoieli în privința principiului securității juridice, care face parte dintre principiile generale ale dreptului Uniunii⁴⁴, profesioniștii confruntându-se inevitabil cu dificultăți în a identifica situația juridică în care acționează și în a-i prevedea consecințele. Aceste îndoieli sunt deosebit de serioase în ceea ce privește posibilitatea de a sancționa utilizarea unor clauze doar „echivalente” clauzelor înscrise în registru⁴⁵.

3. Cu privire la dreptul profesionistului de a fi ascultat

58. În strânsă legătură cu considerațiile expuse mai sus, referitoare la aprecierea concretă a caracterului abuziv al unei clauze contractuale, se ridică problema dreptului profesionistului de a face dovada contrară în ceea ce privește caracterul abuziv al clauzelor pe care le utilizează în contractele încheiate cu consumatorii.

59. Din interpretarea *a contrario* a articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 reiese că o clauză contractuală care s-a negociat individual nu este considerată abuzivă⁴⁶. În această privință, articolul 3 alineatul (2) al treilea paragraf din această directivă prevede că sarcina probei revine profesionistului care pretinde că o clauză standard s-a negociat individual. Deducem de aici că Directiva 93/13 acordă profesionistului cel puțin dreptul de a demonstra că respectiva clauză contestată a fost negociată individual și că, în consecință, clauza nu este abuzivă în situația dată, în sensul acestei directive.

60. În opinia noastră, dreptul profesionistului, în temeiul articolului 3 alineatul (2) al treilea paragraf din Directiva 93/13, de a furniza argumente și probe pentru a-și îndeplini sarcina probei face parte din dreptul general și mai extins care decurge din articolul 47 din cartă, în lumina căruia trebuie interpretate dispozițiile Directivei 93/13⁴⁷.

43 — Potrivit Comisiei, peste 6 300 de clauze sunt înscrise deja în Registrul clauzelor abuzive, dintre care 300 au fost înscrise între luna iulie 2015 și jumătatea lunii martie 2016.

44 — A se vedea Hotărârea din 8 decembrie 2011, France Télécom/Comisia (C-81/10 P, EU:C:2011:811, punctul 100). În ceea ce privește Directiva 93/13, a se vedea Hotărârea din 7 mai 2002, Comisia/Suedia (C-478/99, EU:C:2002:281, punctul 18).

45 — Din decizia de trimitere nu reiese dacă efectele *erga omnes* prevăzute la articolul 479⁴³ din Codul de procedură civilă s-ar aplica *retroactiv*, adică în cazul contractelor încheiate anterior hotărârii judecătorești de constatare a caracterului abuziv al clauzei respective. Într-o asemenea situație, îngrijorările noastre în privința principiului securității juridice ar fi în mod evident cu atât mai mari.

46 — A se vedea de asemenea al doispzezecelea considerent al Directivei 93/13. Comisia propusese inițial ca directiva să se aplice atât clauzelor-tip, cât și clauzelor negociate individual. A se vedea Propunerea Comisiei din 24 iulie 1990 [COM(90) 322 final] și Rezoluția legislativă din 20 noiembrie 1991 privind avizul Parlamentului European, amendamentul nr. 9 (JO 1991, C 326, p. 108).

47 — Reamintim că statele membre sunt de asemenea obligate să respecte tratatul, inclusiv drepturile fundamentale garantate prin cartă, atunci când adoptă dispoziții mai stricte decât cele prevăzute de Directiva 93/13, aspect care reiese, pe de altă parte, din articolul 8 din această directivă.

61. Articolul 47 din cartă garantează oricărei persoane⁴⁸, în situațiile care intră în domeniul de aplicare al cartei⁴⁹, dreptul de a fi ascultată, atât în cursul unei proceduri administrative, cât și în cursul unei proceduri jurisdicționale⁵⁰. Astfel cum a precizat Curtea, acest drept include posibilitatea de a-și exprima în mod util și efectiv punctul de vedere, înainte de adoptarea oricărei decizii susceptibile să îi afecteze de o manieră defavorabilă interesele, pentru ca autoritatea competentă să poată să țină cont în mod util de ansamblul elementelor relevante⁵¹. Acest lucru este în mod incontestabil valabil în cazul unei decizii prin care se aplică o sancțiune pecuniară unui profesionist.

62. În cadrul unui control jurisdicțional precum cel vizat de reglementarea în cauză, dreptul profesionistului de a fi ascultat ar îndeplini două funcții distincte. În primul rând, ar oferi profesionistului posibilitatea de a dovedi că împrejurările speciale care însoțesc încheierea contractului în cauză erau diferite de cele analizate deja în cadrul unei proceduri anterioare care a stabilit caracterul abuziv al unei clauze identice sau echivalente. În al doilea rând, dreptul de a fi ascultat oferă profesionistului posibilitatea de a invoca motive, fie că sunt de fapt sau de drept, care nu au fost invocate, indiferent din ce motiv, în cadrul unei proceduri anterioare *in abstracto* și de a corecta erori comise în cursul acestei proceduri⁵².

63. Concluzionăm că dreptul profesionistului de a fi ascultat în cadrul Directivei 93/13 nu se poate limita la problema dacă clauza contestată a fost sau nu a fost negociată individual, ci trebuie să includă orice element relevant pentru aprecierea, în lumina articolului 4 alineatul (1) din această directivă, a caracterului abuziv al acestei clauze⁵³. Astfel, profesionistul ar trebui să aibă de asemenea posibilitatea de a dovedi că, în împrejurări speciale, clauza contestată nu creează un dezechilibru semnificativ în detrimentul consumatorului, demonstrând, spre exemplu, că efectul negativ al acestei clauze este compensat prin alte clauze din același contract sau prin prețul redus plătit de consumator⁵⁴.

64. Pe baza informațiilor transmise de instanța de trimitere și de guvernul polonez, considerăm că un regim precum cel care decurge din prima teză de interpretare nu ține seama în mod suficient de dreptul profesionistului de a fi ascultat, din moment ce acesta din urmă nu are posibilitatea, nici în cursul controlului administrativ, nici în cursul controlului jurisdicțional la SOKiK și la Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny (Curtea de Apel din Varșovia, Secția civilă), să invoce lipsa, în anumite împrejurări, a caracterului abuziv al clauzei contestate și să facă dovada în acest sens⁵⁵. Astfel cum arată instanța de trimitere, aceste proceduri nu au ca obiect controlul caracterului abuziv al clauzei contestate în sine, ci doar al echivalenței sale cu clauzele care figurează în Registrul clauzelor abuzive.

48 — Expresia „orice persoană” arată că dreptul se aplică atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice. A se vedea în special Hotărârea din 22 decembrie 2010, DEB (C-279/09, EU:C:2010:811, punctul 59), și Ordonanța din 13 iunie 2012, GREP (C-156/12, nepublicată, EU:C:2012:342, punctul 38).

49 — Observăm că, având în vedere articolul 51 alineatul (1) din cartă, nu există nicio îndoială că, în prezenta cauză, se aplica cartă.

50 — Rezultă din jurisprudența constantă a Curții că dreptul de a fi ascultat este consacrat nu doar prin articolele 47 și 48 din cartă, care garantează respectarea dreptului la apărare, precum și a dreptului la un proces echitabil în cadrul oricărei proceduri jurisdicționale, ci și prin articolul 41 din aceasta, care asigură dreptul la o bună administrare. A se vedea Hotărârea din 22 noiembrie 2012, M. (C-277/11, EU:C:2012:744, punctele 81 și 82 și jurisprudența citată). Deși articolul 41 din cartă nu se adresează statelor membre, ci doar instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, dreptul la o bună administrare face, în schimb, parte integrantă din respectarea dreptului la apărare, principiu general al dreptului Uniunii. A se vedea Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctele 32-34 și 40 și jurisprudența citată).

51 — A se vedea, în acest sens Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctele 36 și 37 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 17 martie 2016, Bensada Benallal (C-161/15, EU:C:2016:175, punctul 33). În strânsă legătură cu dreptul de a fi ascultat, principiul contradictorialității constituie de asemenea un principiu fundamental al dreptului Uniunii. A se vedea Hotărârea din 21 februarie 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, punctele 29 și 30 și jurisprudența citată).

52 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 37).

53 — Dimpotrivă, conform formulării articolului 3 alineatul (2) al treilea paragraf din Directiva 93/13, norma specială conform căreia sarcina probei revine profesionistului se limitează la problema negocierii individuale.

54 — A se vedea nota de subsol 33 din prezentele concluzii, cu privire la al nouăsprezecelea considerent al Directivei 93/13.

55 — A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Trstenjak prezentate în cauza Invitel (C-472/10, EU:C:2011:806, punctul 60). Această cauză este abordată în mod detaliat la punctele 77-83 din prezentele concluzii.

65. Deși nu se poate exclude, astfel cum susține guvernul polonez, că instanțele naționale, examinând echivalența dintre clauza contestată și cea care figurează în Registrul clauzelor abuzive, iau în considerare factorii menționați la articolul 4 alineatul (1) din Directiva 93/13⁵⁶, totuși această apreciere are, în orice caz, doar scopul de a determina identitatea sau echivalența celor două clauze⁵⁷, iar profesionistul nu poate repune în discuție caracterul abuziv în sine al clauzei contestate prin trimitere la împrejurările speciale, inclusiv negocierea individuală a clauzei contestate, sau la noile argumente care nu au fost invocate în cadrul controlului *in abstracto*. Într-un astfel de regim, dreptul profesionistului prevăzut la articolul 47 din cartă este supus unor restricții semnificative⁵⁸.

66. În paralel, competența instanței care efectuează controlul jurisdicțional este considerabil limitată, ceea ce ridică în sine întrebări cu privire la articolul 47 din cartă, care prevede o „cale de atac eficientă”⁵⁹. În plus, un astfel de regim ar aduce de asemenea atingere dreptului consumatorului de a renunța la neaplicarea unei clauze abuzive⁶⁰.

67. Desigur, conform articolului 52 alineatul (1) din cartă, dreptul de a fi ascultat poate presupune restricții, cu condiția ca acestea să răspundă efectiv unor obiective de interes general urmărite și să respecte principiul proporționalității⁶¹. În această privință, guvernul polonez invocă, în opinia noastră în mod întemeiat, că reglementarea națională urmărește să prevină, în mod rapid și efectiv, utilizarea în continuare a clauzelor nelegale în diferitele situații care pot apărea pe piață și să se evite o multitudine de proceduri judiciare privind clauze echivalente din condițiile generale utilizate de diferiți profesioniști⁶².

68. Or, aceste considerații, deși sunt în mod indiscutabil valabile, nu pot justifica, în opinia noastră, restrângerea deosebit de gravă a dreptului profesionistului de a fi ascultat, care decurge din articolul 47⁴³ din Codul de procedură civilă și din articolul 24 alineatul 2 punctul 1 din Legea privind protecția concurenței și a consumatorilor, astfel cum sunt interpretate potrivit primei teze de interpretare, având în vedere și caracterul deloc neglijabil al amenziilor care pot fi aplicate profesionistului în temeiul articolului 106 alineatul 1 punctul 4 din această lege⁶³.

69. Caracterul definitiv al înscrierii clauzelor în Registrul clauzelor abuzive confirmă de asemenea concluzia potrivit căreia reglementarea națională în cauză, astfel cum este interpretată potrivit primei teze de interpretare, nu este conformă cu principiul proporționalității⁶⁴.

56 — Guvernul polonez menționează cu titlu de exemplu că, într-un anumit caz, Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny (Curtea de Apel din Varșovia, Secția civilă) a repus în discuție echivalența clauzelor contestate și a celor înscrise în registru, cu toate că acestea fuseseră literalmente foarte asemănătoare.

57 — A se vedea punctul 30 din prezentele concluzii.

58 — Guvernul polonez arată că aprecierea realizată în cadrul controlului *in abstracto* este cert abstractă și, în consecință, independentă de orice împrejurare individuală și că, chiar dacă fiecare profesionist care utilizează clauza contestată ar putea exercita dreptul de a fi ascultat în cursul controlului *in abstracto* care precedă înscrierea clauzei respective în registru, acest lucru nu avea nicio incidență asupra rezultatului acestei proceduri. În această privință, subliniem că îngrijorările noastre cu privire la dreptul profesionistului de a fi ascultat nu privesc controlul *in abstracto*, ci mai degrabă controlul administrativ și jurisdicțional subsecvent al practicilor comerciale ale altor profesioniști.

59 — A se vedea de asemenea Hotărârea din 15 mai 1986, Johnston (222/84, EU:C:1986:206, punctul 19), prin care Curtea a decis că dreptul la o cale de atac efectivă în fața unei instanțe competente constituie un principiu general al dreptului Uniunii.

60 — A se vedea în această privință Hotărârea din 14 aprilie 2016, Sales Sinués și Drame Ba (C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:252, punctul 40).

61 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 11 decembrie 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, punctul 43 și jurisprudența citată).

62 — A se vedea de asemenea punctul 40, inclusiv nota de subsol 25, din prezentele concluzii.

63 — A se vedea nota de subsol 24 din prezentele concluzii.

64 — În ședință, guvernul polonez a confirmat că o clauză înscrisă în Registrul clauzelor abuzive nu poate fi nici corectată, nici radiată.

70. Astfel cum afirmă Comisia, par să existe măsuri alternative care ar facilita o protecție eficace a consumatorilor împotriva clauzelor abuzive garantând în același timp dreptul profesionistului de a fi ascultat. Astfel, statele membre nu pot fi împiedicate să pună în aplicare măsuri care să stabilească o prezumție a caracterului abuziv al anumitor clauze din condițiile generale⁶⁵, a căror utilizare să poată fi sancționată, cu excepția cazului în care profesionistul demonstrează, în cursul unei proceduri administrative sau jurisdicționale, că acestea nu sunt abuzive în împrejurările specifice, demonstrând, spre exemplu, că au fost negociate individual.

71. De altfel, absența unor efecte *erga omnes* nu înseamnă că o constatare a caracterului abuziv al unei clauze din condițiile generale nu ar mai avea efect disuasiv, în măsura în care alți profesioniști ar avea tendința să înceteze utilizarea condițiilor similare⁶⁶.

C – Cu privire la acțiunile colective în încetare

1. Cu privire la articolul 7 alineatele (2) și (3) din Directiva 93/13

72. Directiva 93/13 permite, astfel cum afirmă Comisia, în temeiul articolului 7 alineatele (2) și (3), intentarea unor acțiuni colective în încetare care depășesc efectiv relația contractuală, în sensul că sunt independente de orice conflict individual, și care pot fi introduse de persoanele și de organizațiile care au un interes legitim în protecția consumatorilor⁶⁷. Astfel cum indică expresia „[f]ără să aducă atingere articolului 7” de la articolul 4 alineatul (1) din această directivă, acțiunile prevăzute la articolul 7 alineatul (2) din aceeași directivă au un caracter complementar în raport cu acțiunile individuale⁶⁸.

73. Articolul 7 alineatul (2) din directivă prevede un control *in abstracto* de natură preventivă și disuasivă⁶⁹, care urmărește să determine „dacă clauzele contractuale elaborate pentru a fi utilizate în general sunt abuzive”, în timp ce articolul 7 alineatul (3) din aceeași directivă permite ca acțiunile menționate la alineatul (2) din directiva menționată să poată fi îndreptate, separat sau în ansamblu, împotriva unui număr de profesioniști din același sector sau împotriva asociațiilor acestora.

65 — În această privință, Comisia arată că, dimpotrivă, regimul polonez poate avea un efect echivalent unei prezumții irefragabile. În opinia noastră, această descriere nu este pe deplin corespunzătoare, din moment ce articolul 479⁴³ din Codul de procedură civilă, extinzând efectele juridice ale hotărârilor pronunțate în cadrul controlului *in abstracto*, echivalează efectiv cu o interdicție totală de utilizare a clauzelor care sunt identice sau echivalente celor înscrise în registru (și nu numai unei prezumții privind caracterul lor nelegal).

66 — A se vedea în acest sens Raportul Comisiei către Parlamentul European din 6 noiembrie 2012 privind aplicarea Directivei 2009/22/CE a Parlamentului European și a Consiliului privind acțiunile în încetare în ceea ce privește protecția intereselor consumatorilor [COM(2012) 635 final, partea 3.1], în care se arată că, „[p]entru mai multe părți interesate, simpla posibilitate de a introduce o acțiune în încetare are un efect disuasiv în negocierile cu autorii încălcărilor. În unele cazuri, pe de altă parte, atunci când o acțiune în încetare se încheie cu succes și se declară că o practică a unui comerciant este nelegală, ceilalți comercianți tind să evite practicile similare, chiar și în cazul în care aceștia nu sunt obligați din punct de vedere juridic prin hotărârea pronunțată în speță”.

67 — A se vedea Hotărârea din 14 aprilie 2016, Sales Sinués și Drame Ba (C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:252, punctul 29), și Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 37 și jurisprudența citată), în care Curtea a arătat că acțiunile colective pot fi exercitate „chiar dacă clauzele a căror interdicție este cerută nu ar fi fost utilizate în contracte specifice”.

68 — A se vedea în mod similar Concluziile avocatului general Szpunar prezentate în cauzele conexe Sales Sinués și Drame Ba (C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:15, punctul 56).

69 — A se vedea Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 37).

74. Reiese din jurisprudența Curții că acțiunile individuale și colective au, în cadrul Directivei 93/13, „obiective și efecte juridice diferite”⁷⁰. În plus, potrivit celui de al douăzeci și treilea considerent al Directivei 93/13, acțiunile colective nu implică „verificarea prealabilă a condițiilor generale utilizate în anumite sectoare economice”. Deducem astfel că un control *ex ante* efectuat în cadrul unei acțiuni colective nu poate aduce atingere controlului *ex post* efectuat în cadrul unei acțiuni individuale vizând alte părți⁷¹, ceea ce exclude efectiv posibilitatea de extindere a efectelor hotărârilor pronunțate la finalul acțiunilor colective cu privire la profesioniștii care nu au participat la procedură⁷².

75. Această concluzie este consolidată prin completarea pe care o constituie articolul 7 alineatul (3) din Directiva 93/13. Astfel, în opinia noastră, nu ar mai avea sens să se permită introducerea unor proceduri multipartite, în temeiul acestui alineat, dacă hotărârile pronunțate în cadrul acțiunilor colective prevăzute la articolul 7 alineatul (2) din aceeași directivă ar fi deja obligatorii pentru orice profesionist. Lucrările pregătitoare ale acestei directive militează de asemenea în favoarea interpretării potrivit căreia deciziile luate în cursul acțiunilor colective în încetare prevăzute la articolul 7 alineatele (2) și (3) sunt obligatorii numai pentru părțile la acțiunea colectivă specifică⁷³.

76. Cu siguranță, în ceea ce privește clauzele din condițiile generale care sunt rareori negociate individual, aprecierea care trebuie realizată de instanțele naționale în cadrul unei acțiuni colective și, respectiv, al unei acțiuni individuale va fi deseori similară, chiar identică, deși părțile la acțiuni nu sunt aceleași. În consecință, hotărârea pronunțată în cadrul unei acțiuni colective ar constitui un precedent solid pentru aprecierea care trebuie efectuată într-o acțiune individuală ulterioară privind o clauză identică sau echivalentă și poate chiar să dea naștere unei prezumții cu privire la caracterul abuziv al acestei clauze. Rămâne totuși în discuție faptul că profesionistul care nu a participat la procedura colectivă nu ar trebui să fie privat de posibilitatea de a răsturna, în temeiul articolului 3 alineatul (2) al treilea paragraf din Directiva 93/13 și al articolului 47 din cartă, o astfel de prezumție în cadrul acțiunii individuale.

70 — A se vedea Hotărârea din 14 aprilie 2016, Sales Sinués și Drame Ba (C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:252, punctul 30). În timp ce acțiunile colective sunt independente de orice conflict individual, consumatorul are dreptul, în cadrul acțiunilor individuale, la „o luare în considerare a ansamblului circumstanțelor care caracterizează cauza sa” (Hotărârea din 14 aprilie 2016, Sales Sinués și Drame Ba, C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:252, punctul 40).

71 — A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Szpunar prezentate în cauzele conexe Sales Sinués și Drame Ba (C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:15, punctele 56 și 72), care arată, la punctul 56, că „acțiuni[le] colective în încetare [...] nu ar putea totuși înlocui sau împiedica acțiunile individuale” și, la punctul 72, că „un consumator care decide să acționeze individual nu ar trebui să fie direct afectat de hotărârea judecătorească pronunțată în cadrul procedurii colective, chiar dacă instanța sesizată cu acțiunea individuală va ține în mod evident cont de aceasta”.

72 — Într-adevăr, astfel cum a afirmat Comisia în ședință, o reglementare precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede că hotărârile judecătorești de constatare a caracterului abuziv al unei clauze contractuale au efecte *erga omnes*, nu pare să existe în alte state membre. A se vedea de asemenea *Compendium du droit de la consommation, analyse comparative (EC Consumer Law Compendium)*, elaborat pentru Comisie de un grup de cercetători internaționali în cursul anilor 2008-2012 (http://www.eu-consumer-law.org/index_fr.cfm). Reiese din partea 2.C capitolul IV punctul 3 litera (c), privind transpunerea în dreptul național a Directivei 93/13, redactată de Ebers, M., că hotărârile judecătorești sau administrative dintr-o acțiune colectivă sunt, în majoritatea statelor membre, obligatorii numai pentru profesioniștii care sunt parte la procedură. A se vedea de asemenea nota de subsol 84.

73 — Propunerea inițială a Comisiei din 24 iulie 1990 nu conținea nicio dispoziție corespunzătoare articolului 7 alineatul (3) din Directiva 93/13 adoptată [COM(90) 322 final]. Acest alineat a fost introdus în Propunerea modificată a Comisiei din 4 martie 1992, al cărui articol 8 alineatul (3) avea următoarea formulare: „Acțiunile prevăzute la alineatul precedent pot fi îndreptate, în ansamblu, împotriva mai multor persoane care utilizează sau se pregătesc să utilizeze ori chiar recomandă utilizarea aceluiași clauze contractuale generale sau clauze identice: *decizia luată de autoritățile competente este obligatorie pentru toate aceste persoane*” (sublinierea noastră). [COM(92) 66 final]. În cursul procedurii legislative, formularea acestui alineat a fost modificată, fără nici cel mai mic indiciu referitor la intenția legiuitorului Uniunii de a extinde efectul hotărârilor pronunțate în temeiul articolului 7 alineatele (2) și (3) din Directiva 93/13.

2. Cu privire la domeniul de aplicare al Hotărârii Invitel

77. Astfel cum evidențiază guvernul polonez și Comisia, în Hotărârea Invitel, Curtea a statuat că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 coroborat cu articolul 7 alineatele (1) și (2) din această directivă nu se opune extinderii efectelor hotărârilor prin care se constată caracterul abuziv al unei clauze din condițiile generale, în cadrul unei acțiuni în încetare prevăzute la articolul 7 din directiva menționată, „față de toți consumatorii care au încheiat cu respectivul vânzător sau furnizor [a se citi «profesionist»] un contract căruia îi sunt aplicabile aceleași [condiții generale], inclusiv față de consumatorii care nu erau părți la procedura în încetare”⁷⁴.

78. Acest rezultat nu este deloc surprinzător, fiind mai degrabă corolarul naturii și al scopului acțiunilor colective în încetare. Atunci când o clauză contractuală a fost declarată nulă și interzisă în cadrul unei acțiuni în încetare, trebuie în mod evident să se asigure că profesionistul în cauză nu mai utilizează în niciun contract aceleași condiții generale, inclusiv clauza declarată abuzivă. În caz contrar, acțiunile în încetare prevăzute la articolul 7 alineatele (2) și (3) din Directiva 93/13 ar fi lipsite de efect util.

79. La punctul 40 din Hotărârea Invitel, Curtea a subliniat în mod întemeiat că aplicarea sancțiunii nulității unei clauze abuzive în raport cu toți consumatorii care au încheiat cu profesionistul în cauză un contract căruia i se aplică aceleași condiții generale „garantează că respectiva clauză nu este obligatorie pentru acești consumatori”⁷⁵, Curtea făcând trimitere la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, care impune statelor membre, potrivit formulării Curții, „să deducă toate consecințele” care decurg, în temeiul dreptului național, dintr-o constatare a caracterului abuziv al unei clauze din condițiile generale, pentru ca această clauză să nu fie obligatorie pentru consumatori⁷⁶.

80. În opinia noastră, nu există nicio îndoială că această jurisprudență nu poate fi transpusă în speță.

81. În motivarea concluziei sale din Hotărârea Invitel⁷⁷, Curtea a făcut astfel trimitere în mod explicit la punctele 57-61 din concluziile avocatului general, care, la rândul său, a exprimat „obiecții importante” privind efectele *erga omnes* față de profesioniștii care nu au participat la procedura având ca scop constatarea caracterului abuziv al clauzei contestate, preocupări la care subscriem pe deplin⁷⁸.

82. În plus, problema adresată Curții în cauza în care s-a pronunțat această hotărâre, respectiv extinderea sancțiunii nulității unei clauze abuzive în privința consumatorilor care au încheiat cu profesionistul în cauză un contract căruia i se aplică aceleași condiții generale, era în mod evident diferită de problema ridicată de instanța de trimitere în prezenta cauză privind aplicarea unor sancțiuni pecuniare profesioniștilor care nu au participat la procedura de control *in abstracto*.

74 — A se vedea Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 44).

75 — A se vedea Hotărârea din 26 aprilie 2012 (C-472/10, EU:C:2012:242).

76 — A se vedea Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 42).

77 — A se vedea Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 39).

78 — A se vedea în special punctul 60 din Concluziile avocatului general Trstenjak prezentate în cauza Invitel (C-472/10, EU:C:2011:806), în care se arată: „[U]n efect *erga omnes* care să atribuie obligații în sarcina celor care nu au fost parte la procedură nu ar putea fi decât cu dificultate conform cu principiile dreptului la un proces echitabil, cu atât mai mult cu cât aceștia nu ar avea posibilitatea ca, înainte de pronunțarea unei hotărâri care îi privește, să își prezinte poziția față de obiecția că utilizează o clauză abuzivă în tranzacțiile comerciale. În cazul operării nediferențiate a efectului *erga omnes* asupra tuturor celor care nu au fost parte la procedură, dreptul de a fi ascultat [...] nu ar fi respectat în mod suficient și, prin urmare, ar rezulta că dispoziția națională în discuție nu este adecvată în sensul articolului 7 din [D]irectiv[ă] 93/13.”

83. Nu considerăm, aşadar, justificată o interpretare extensivă a domeniului de aplicare al Hotărârii Invitel⁷⁹, astfel încât să acopere o reglementare care prevede efecte *erga omnes* faţă de orice profesionist care nu a participat la procedură, şi, în orice caz, aceasta ar fi incompatibilă în cea mai mare parte cu drepturile fundamentale ale profesionistului⁸⁰.

3. Cu privire la interpretarea Directivei 2009/22

84. Interpretarea Directivei 93/13 pe care o propunem nu poate fi repusă în discuţie în lumina articolelor 1 şi 2 din Directiva 2009/22, la care a făcut referire instanţa de trimitere în prima întrebare preliminară.

85. Întrucât Directiva 2009/22 priveşte acţiunile colective în încetare în ceea ce priveşte protecţia intereselor consumatorilor, aceasta are ca obiectiv asigurarea efectului deplin al unui anumit număr de directive, inclusiv Directiva 93/13, şi în special combaterea încălcărilor în cadrul Uniunii⁸¹.

86. În această privinţă, articolul 2 alineatul (1) literele (a)-(c) din Directiva 2009/22 impune statelor membre desemnarea instanţelor judecătoreşti sau a autorităţilor administrative competente să decidă asupra acţiunilor colective introduse de entităţile calificate în sensul articolului 3 din această directivă, vizând între altele încetarea oricărui act contrar Directivei 93/13, obţinerea publicării deciziei sau a unei declaraţii de rectificare şi obligarea pârâtului căzut în pretenţii la plata unei sume către stat sau către orice beneficiar desemnat în legislaţia naţională în caz de neexecutare a deciziei.

87. În ceea ce priveşte corelaţia dintre Directiva 2009/22 şi Directiva 93/13, prima are un caracter complementar în raport cu articolul 7 alineatele (2) şi (3) din Directiva 93/13, care priveşte de asemenea acţiunile în încetare⁸².

88. Nu identificăm niciun element, nici în textul Directivei 2009/22, nici în lucrările pregătitoare ale acesteia⁸³, în sensul că statele membre ar fi autorizate să confere hotărârilor pronunţate în cadrul acţiunilor vizate de această directivă efecte *erga omnes* faţă de profesioniştii care nu au participat la procedura în încetare. Dacă situaţia ar fi aceasta, Directiva 2009/22 ar depăşi regimul instituit prin Directiva 93/13, pe care prima directivă urmăreşte să îl completeze, ceea ce nu putem prezuma în lipsa unei voinţe exprese a legiuitorului Uniunii.

89. O modificare a dreptului Uniunii astfel încât să se permită statelor membre extinderea efectelor hotărârilor prin care o clauză contractuală este declarată abuzivă în raport cu „contractele similare” a fost însă abordată sub auspiciile Comisiei⁸⁴. Or, aceasta nu face decât să confirme că o astfel de soluţie nu este posibilă în stadiul actual al dreptului Uniunii, şi anume în cadrul Directivelor 93/13 şi 2009/22.

79 — Hotărârea din 26 aprilie 2012 (C-472/10, EU:C:2012:242).

80 — A se vedea, în ceea ce priveşte dreptul profesionistului de a fi ascultat, punctele 58-71 din prezentele concluzii.

81 — Cu alte cuvinte, încălcările care produc efecte în alt stat membru decât cel în care s-au produs. A se vedea în special considerentele (3)-(7) din Directiva 2009/22 şi *Cartea verde privind accesul consumatorilor la justiţie şi reglementarea litigiilor cu consumatorii pe piaţa unică* [COM(93) 576 final], capitolul III. B.2. Potrivit articolului 1 alineatul (1) din aceasta, Directiva 2009/22 vizează să protejeze interesele colective ale consumatorilor incluse în actele Uniunii enumerate în anexa I la aceasta, care menţionează, la punctul 5, Directiva 93/13.

82 — Nota 1 din anexa I la Directiva 2009/22 menţionează astfel că Directiva 93/13 conţine „dispoziţii speciale cu privire la acţiunile în încetare”. A se vedea punctele 72-76 din prezentele concluzii în ceea ce priveşte articolul 7 alineatele (2) şi (3) din Directiva 93/13.

83 — Directiva 2009/22 se înscrie în linia trasată de Directiva 98/27, care are la bază *Cartea verde privind accesul consumatorilor la justiţie şi reglementarea litigiilor cu consumatorii pe piaţa unică* [COM(93) 576 final].

84 — A se vedea Raportul Comisiei din 6 noiembrie 2012 către Parlamentul European şi Consiliu privind aplicarea Directivei 2009/22/CE a Parlamentului European şi a Consiliului privind acţiunile în încetare în ceea ce priveşte protecţia intereselor consumatorilor [COM(2012) 635 final, partea 5.1 litera (b) punctul 2], în care se arată, cu privire la „eventualele modificări ale cadrului juridic”, că, „atunci când o clauză contractuală este declarată abuzivă, efectul acestei decizii ar trebui să fie extins la toate contractele similare actuale şi viitoare”. Cu toate acestea, din cuprinsul părţii 4.4 a aceluiaşi raport reiese că hotărârile judecătoreşti privind acţiunile în încetare au, în majoritatea statelor membre, efecte *relative*, cu alte cuvinte nu sunt obligatorii decât în cauza respectivă faţă de părţile la acţiune. A se vedea de asemenea Raportul Comisiei din 18 noiembrie 2008 privind aplicarea Directivei 98/27/CE a Parlamentului European şi a Consiliului privind acţiunile în încetare în ceea ce priveşte protecţia intereselor consumatorilor [COM(2008)756 final, punctele 25-27].

V – Concluzie

90. Având în vedere ceea ce precedă, propunem Curții să răspundă la prima întrebare preliminară adresată de Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny (Curtea de Apel din Varșovia, Secția civilă, Polonia) după cum urmează:

„Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii coroborată cu articolele 1 și 2 din Directiva 2009/22/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2009 privind acțiunile în încetare în ceea ce privește protecția intereselor consumatorilor și cu articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene trebuie interpretată în sensul că se opune unei reglementări naționale care prevede aplicarea unei amenzi unui profesionist care, în contractele încheiate cu consumatorii, utilizează în condițiile generale clauze care sunt considerate echivalente clauzelor deja declarate abuzive și înscrise, în acest temei, într-un registru public, cu toate că acest profesionist nu a participat la procedura care a condus la constatarea caracterului abuziv al clauzelor care figurează în registru.”